

языкъ, а гдѣ нарѣчіе, замѣчу, что совершенное обособленіе малорусскаго нарѣчія изъ русской вѣтви возможно лишь при отождествленіи русскаго языка съ великорусскимъ и современнымъ литературнымъ“.

Мені здає ся, що наведені слова д. Лободи — що правда, одинокі в цілій статі — пахнуть доктринерством. Не вже-ж він гадає, що „совершенное обособленіе малорусскаго нарѣчія изъ русской вѣтви“ залежить від теоретичного, кабінетного „отождествленія“ або „неотождествленія“ „русскаго языка съ великорусскимъ и современнымъ литературнымъ“? Тай що то таке „совершенное“ і „несовершенное обособленіе“? Так і чути, як тут суцѣ-наукова правда свѣдомо чи несвѣдомо сховалась перед постороннім, може навіть утилітарним „взглядомъ“ і не відважилась ясно виступити з цілою вагою наперед. На наш погляд в таких справах життя народів може і мусить рѣшати лиш правда і щирість природности. Йно „духа не угашайте“ поліційним примусом (Пор. зрештою: Paul i Principium der Sprachgeschichte 2. Aufl. стор. 36). *I. Конач.*

Н. Дашкевичъ — Еще разысканія и вопросы о Болоховѣ и Болоховцахъ (київські Университетскія Извѣстія, 1899, I, ст. 1—63).

Коли я вісім літ тому читав свій реферат про Болохово в київськiм історичнiм товариствi, старенький Ів. Малишевський пожартував: От, старше покоління перечило ся про Копирев кінець, молодше — про Болохово. Небіжчик сим дотепом, може несвѣдомо, схарактеризовав рiжницю між objecta litis старшої й новiйшої генерацiї. Болохово і Болоховцi притягають до себе увагу дослідників тому, що з ними вяжить ся одно з кардинальних явищ українсько-руської історії, тим часом як Копирев кінець ніколи не мав иньшої цiкавости як тiльки чисто археологiчну.

Найважнiйше місце між сучасними „Болоховцями“ належить М. Дашкевичу, автору монографiї: Болоховская земля, і він добре робить, що від часу до часу подає перегляд питання, нових матерiялiв і поглядiв; так зробив він в 1884 р., і тепер перед нами новий огляд, що являєть ся на часі перед київським археологiчним зiздом, бо на дневний порядок його знову поставлені питання, звязані з старим Болоховим.

Статя д. Дашкевича подiлена на три частини: перша (с. 2—18) присвячена питанню: „Де було давнє Болохово“, друга (с. 19—47) — „Питанню про генезу Болоховцiв“, лiнше б сказати — Болоховцiв і болоховських князiв, третя — „Громадському руху на полудневiй окраїні XIII в. (с. 48—63). Інтерес і цiннiсть сих глав не однаковi: тим часом

як в двох останніх, за браком нових матеріалів, автор розвиває або повторяє погляди, висловлені в давніших розвідках, та збиває піднесені против них закиди, в першій він подає й деякі нові та цінні матеріяли.

В своїм рефераті 1891 р. я опублікував документ 1553 р., де стрічалося імя Болохова з деякими ближніми вказівками що до його місцевости. Д. Дашкевич подав іще два анальоґічні документи, 1557 і 1569 р. (про перший не сказано, звідки його взято, але мабуть з Литовської Метрики, другий — з лудських актових книг київського архива), що додають кілька нових подробиць до локалізації Болохова документа 1553 р.; автор тільки трошки за свобідно інтерпретує ці документи: перший виразно вказує „на Болохові“ тільки селища Колесці й иньше неназване на р. Білосорці; в другім слова „на Болоховъ подъ Збаражъ“ можна ріжно розуміти: або що селян відправлено на Болохово, що було під Збаражом, або: через Болохово під Збараж; хоч се ріжниця й не дуже велика. Крім того д. Дашкевич згадує про опублікований д. Уляницьким документ 1433 р. з іменем Болохова, але що до нього не висловляє виразної гадки: чи се теж саме Болохово, чи подібноіменна иньша місцевість, і навіть не пробує ближше його локалізувати, хоч се можна зробити досить докладно — се „Болохове поле“ мусіло бути десь коло Городенки (Шепинці — очевидно вин. Шепинич, коло Прута, нижче Снятина, і відси границя мусіла йти більш менш коло теперішньої границі Галичини і Буковини до Дністра, може коло с. Поточиськ („выше села Потока“).

В II розділі автор полемізує головню з волоською теорією (А. Петрушевича і І. Линниченка) і гадкою про болоховських князів — Олговичів, поновленого д. Зотовим; в огляду, що се не нові теорії, що з ними автор полемізував і давніше, він не багато міг висловити тут нового; на жаль, побіжно тільки зачепив він анальоґію болоховських князів з князями волоських громад, справедливо признавши, що ся анальоґія головню й надає інтерес волоській теорії (с. 29). Занадто вже несміле становище зайняв автор що до генеалогії звітного кн. Ізяслава; „деякі учені готові уважати на підставі літописей Ізяслава не Володимировичом, а Мстиславичом“, каже він, „коли б сі підозріння (сомнінія) справилися, то здобуто було б певний аргумент проти гипотези д. Квашиїна-Самаріна і Зогова“ (с. 44). Сим деяким ученим був я: я вказував в Історії Київщини (с. 281—2), що гадка, немов би Ізяслав був Ольговичом, противить ся літописній традиції й є зовсім довільною гадкою (поставленою Карамзіним); уважати її якимсь фактом, проти котрого що йно підозріння (сомнінія) підносять ся, є по просту *superstitio docta*.

В III розділі автор дає д. Любавському, що з чисто столичною нецеремонністю з'їздив собі нашого брата — репрезентантів того погляда,

що в середині XIII в. на Україні був розвинув ся противкнязівський рух; д. Дашкевич дуже докладно сконстатував недорічності й слабкий запас відомостей сього добродія, зрештою — поважного дослідника в иньшій, ближше йому відомій сфері. Тим вичерпуєть ся зміст цікавого й користного огляду д. Дашкевича.

*М. Грушевський.*

А. П. Новицькій — *Исторія русскаго искусства*, выпускъ первый, Москва, 1899, вел. 8, ст. 80+2, кольор. табл. + 2 фототипії і 51 рис. в тексті.

Автор сеї праці — бібліотекар московської школи штук, в історії руської штуки ближше нам незвiстний; праця заповіджена в двох томах і буде містити в I томі історію штуки до Петра I, в II томі 1 части: період від Петра I до XIX в., в 2 части XIX вік; отже звичайна російська схема, де стара руська штука злучена до купи з російською; праця виходитиме випусками — заповідає їх автор 12. В сiм випуску автор починає від передісторичної археології і в її вахідках шукає початку штуки. Зачинає від кам'яного віка, потує на виривки кілька предметів, і взагалі розділ сеї оброблений побіжно і поверховно. В другім розділі говорить автор про поганські храми: він боронить дуже непевної тези, що такі храми на Русі існували, виводячи се з того, що храми були у всіх поганських народів сусідів Славян.

Третій розділ трактує про мешкальні будинки і взагалі деревляне будівництво: на підставі пізнійших мініатур (XIV в.) та московських будинків XVII—XVIII в. автор відгадує тип давніх деревляних домів і цілих обійсть; при тім він широко користуєть ся фантазій Забеліна на сю тему. Четвертий відділ говорить про артистичний промисл, найбільше на підставі праць Кондакова; сеї відділ має займатись тільки поганським артистичним промислом; тут докладно описані звістні чернигівські роги-оправлені в срібло, з X віка. П'ятий розділ присвячений християнському будівництву — церквам Київщини, і опираєть ся головно на працях Лошкарьова. Описані тут церкви: Десятинна, Софійська, Михайлівська, Лаврська, Спаський собор в Чернигові і т. и. В осібнім, шестім розділі говорить ся про мозаїки і фрески, особливо докладно про мозаїки Софійської катедрі, і від них автор переходить до мозаїк Михайлівського монастиря. З фресків описані тут сцени на сходах Софійської катедрі, а згадано коротко про фрески в Кирилівськiм монастирі, про них докладніше сказано в дальшiм розділі, де говорить ся про артистичний промисл християнських часів: емалі, філігрань тут описана звiсна з публікацій Кондакова кiївська золота діядема, прикрашена емалею, кiївські і чернигівські кульчики і рязанські медаліони (дві кольоровані таблиці). Все те автор